

Digitálnímu světu se děti nevyhnou. Školy ani stát na to nejsou připravené

1.10.2025 - Patricie Martinů | EDUin

Téma pohybu dětí na internetu bývá obvykle spojováno s různými zákazy, ať už ze strachu z nebezpečného obsahu, nebo kvůli obavám ze závislostí. Méně pozornosti ale věnujeme tomu, jak děti - i jejich učitele a učitelky - systematicky vzdělávat v tom, jak online svět funguje. Současná generace dětí se do éry digitálních technologií už narodila. Aby se v ní dokázala orientovat, potřebuje nejen znalosti, ale i bezpečné, informované vedení. Bez jednotné strategie státu a impulsu ke vzdělávání pedagogů to však nepůjde.

Ve veřejném prostoru se množí debaty o tom, zda dětem vůbec digitální technologie povolovat. Často zaznívá i názor, že bychom jim „neměli motat hlavy“ složitými tématy příliš brzy. Šestina českých škol zároveň zakazuje používání mobilů v prostorách školy a nedávno vznikla i výzva Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy k jejich celoplošné regulaci. Je ale opravdu správným postupem děti od digitálního světa izolovat? Nemáme je vést i k tomu, aby mu dokázaly porozumět – aby věděly, co sledují, jak se chovat online a co vše se může skrývat za lákavým obsahem?

Od pohádek k sociálním sítím

Podle americké Asociace pro mediální výchovu (NAMLE) je mediální gramotnost v raném dětství „schopnost přistupovat k médiím přiměřeně věku, zkoumat je, chápat, hodnotit je a tvořit v nich“. Pokud se děti s médii setkávají už v předškolním věku – a výzkumy potvrzují, že ano – je logické, že právě tehdy s nimi musíme začít mluvit o tom, jak tento svět funguje, způsobem odpovídajícím jejich věku a vývojové úrovni.

Expert na mediální gramotnost W. James Potter popisuje klíčové etapy, jimiž děti procházejí při osvojování mediálního vnímání. Nejprve jde o získávání základů – už během prvního roku života, kdy dítě začíná poznávat jiné lidi a věci kolem sebe. Ve věku dvou až tří let nastává období osvojování jazyka a zároveň prvního setkání s vizuálními a zvukovými médii. Mezi třetím a pátým rokem přichází schopnost vyprávět příběhy a rozlišovat mezi realitou a fikcí. V období od pěti do devíti let se rozvíjí zdravý skepticismus – dítě si začíná vybírat mezi pořady, postavami či jednáním. A od devíti let věku už vnímání médií nabírá na intenzitě a stávají se výraznou součástí dětského učení a každodenní zkušenosti.

I když některé z těchto dětí ještě dnes nevlastní účty na sociálních sítích, velmi brzy dorostou do věku, kdy to bude na pořadu dne. Každý rok roste množství času, které děti na sociálních sítích tráví, navíc ve stále mladším věku. Není výjimkou, že už žáci prvních a druhých tříd dostávají vlastní telefon s přístupem k internetu. I velmi malé děti tak přicházejí s médii do každodenního kontaktu – ať už přímo, nebo nepřímo skrze jejich používání dospělými v jejich okolí, nejčastěji rodiči. Digitální média se tak stávají stálou součástí jejich životního prostoru a výrazně ovlivňují i proces socializace a výchovy.

Generace Alfa potřebuje změnu přístupu

Děti, o nichž mluvíme, spadají do generace Alfa, kdy ty nejmladší nastupují do mateřské školy a nejstarší nedávno dokončily školu základní. Výzkum *Generácia Alfa – Cesty k porozumeniu a podpore ich potenciálu* české Asociace neformálního vzdělávání (ANFV) a slovenské organizace YouthWatch ukazuje, že online svět je neoddelitelnou součástí jejich života. Běží paralelně s offline světem a neslouží jen k zábavě nebo konzumaci obsahu, ale i ke kontaktu s vrstevníky, učení a vyjádření vlastní kreativity. Zároveň je tato generace více než kterákoli předchozí informovaná o potřebě

digitální bezpečnosti.

Co se naopak u této generace zhoršuje, je nastavení zdravých hranic. Výzkumy opakovaně potvrzují, že děti v předškolním a raném školním věku tráví u médií pravidelně v průměru dvě až tři hodiny denně. Pro děti je z biologického hlediska velmi obtížné se seberegulovat – prefrontální mozková kůra, která je za tuto schopnost zodpovědná, totiž není ještě plně vyvinutá. Nedostatečnou sebekontrolu by tak měli suplovat dospělí, zejména rodiče, aby nedošlo k rozvinutí závislosti. Podle výzkumu ANEV a YouthWatch si však mnozí rodiče nejsou jistí, jaké hranice nastavit a jak k tématu vůbec přistupovat.

Školy zaspaly dobu

Velkou roli v tomto raném věku hrají rodiče i v rozvoji mediální gramotnosti – a ještě výraznější učitelé. Právě oni by měli dětem, které nepoznaly svět bez chytrých telefonů, pomáhat uvědomit si, že média existují, jak fungují, a vést je k tomu, aby si k nim postupně budovaly zdravý a kritický odstup.

Realita výuky v mateřských školách a na prvním stupni základních škol tomu ale zatím příliš neodpovídá. Podle šetření agentury STEM pro Jeden svět na školách se mediální výchova na většině základních škol začíná vyučovat až na druhém stupni, a pokud dříve, tak až ve čtvrté nebo páté třídě. Nejčastěji se jí věnují pouze jeden až dva učitelé na škole, často bez jakéhokoliv proškolení. Více než polovina ředitelů navíc připouští, že na jejich škole zcela chybí i jakákoliv evaluace účinnosti mediální výchovy.

Situace v mateřských školách je ještě horší. Ze zkoumání v Moravskoslezském kraji vyplynulo, že značná část učitelek MŠ nepovažuje mediální výchovu za důležitou. Argumentují často tím, že „děti přece ještě neumí číst a psát“. Jenže, jak zdůrazňují autoři šetření, právě princip včasnosti je v efektivitě prevence klíčový.

Data z výzkumu *Český učitel ve světě médií* realizovaného Centrem prevence rizikové virtuální komunikace ukazují, že 80 procent pedagogů během své učitelské přípravy neabsolvovalo žádný kurz mediální výchovy a více než polovina z nich se nikdy nezúčastnila ani jediného školení. Téměř polovina učitelů mediální výchovu ve škole vůbec neučí – a to ani v rámci průřezového tématu. A pokud ano, tak dvě třetiny z nich bez aproby. Pokud učitelé nějaké materiály k výuce mediální výchovy využívají, nejčastěji sahají po tištěných učebnicích, které jsou mnohdy zastaralé. Digitální nástroje z metodického portálu Národního pedagogického institutu pak podle výzkumu využívá jen o něco víc než polovina z nich.

Výsledkem je, že se malé děti často dokážou v digitálním prostředí orientovat lépe než jejich učitelé. To potvrzuje i Apolena Rychlíková, novinářka zaměřující se kromě jiného na digitální aktivity dětí. „Když jsem jela promluvit o své investigativě na síti Discord do škol, tak nejvíce z těch informací byly překvapené samotné učitelky,“ zamýšlela se v podcastu Chyba systému.

Děti si přitom všímají, že škola na moderní dobu nestačí. Uvědomují si, že jejich učitelé nerozumí digitálním technologiím, neumí je efektivně využívat a mnohdy jim nedokážou vysvětlit, jak se v digitálním světě zodpovědně pohybovat. Protože s technologiemi vyrůstají od narození, přirozeně očekávají, že dospělí v nich budou také kompetentní. Pokud tomu tak není, zpochybňuje to pro ně smysluplnost školního vzdělávání jako celku.

Mediální výchova v RVP? Jen na papíře

O potřebě zavést mediální výchovu už od nejútlejšího věku hovoří odborná veřejnost dlouhodobě. Opakovaně zaznívá na konferencích o vztahu dětí a médií v Senátu, například v roce 2013. Aktuální podoba průřezového tématu Mediální výchova v Rámcovém vzdělávacím programu (dále RVP) tomu

stále příliš neodpovídá. Nezohledňuje nejaktuálnější technologický vývoj ani poznatky z praxe a teorie – a už vůbec nezahrnuje komplexní propojení s dalšími příbuznými gramotnostmi, jak je běžné v zahraničí.

RVP pro předškolní vzdělávání sice zmiňuje některé dílčí mediální kompetence, a to hlavně v oblastech *Dítě a společnost* a *Dítě a svět*, nejde ale o jasně definované téma s konkrétními výstupy. Ani revize RVP pro základní vzdělávání nepřinesla posílení mediální výchovy jako samostatné oblasti – jak doporučovali odborníci –, ale pouze navýšení prostoru pro informatiku a digitální technologie. Trend oddělování výuky digitálních nástrojů a práce s obsahem tedy pokračuje. Jak upozorňují autoři publikace *K integraci mediální výchovy* (Pastorová, Jiráková a kol.), autoři RVP se více zaměřili na formální stránku věci než na reálnou využitelnost v praxi.

Představa, že učitelé různých předmětů zvládnou mediální výchovu „propašovat“ mezi řádky, je bez masivní metodické a systémové podpory nerealistická. A právě tato podpora – metodická, obsahová i finanční – od státu dlouhodobě chybí. Způsob, jakým se mediální výchova ve školách zavádí, je ponechán na jednotlivých školách. Pro učitele je často přítěž zorientovat se v množství dostupných, ale roztržitých a nepřehledných výukových materiálů. Výzkum STEM *Stav mediálního vzdělávání na základních a středních školách* pro Jeden svět na školách ukazuje, že roli hraje i nejistota samotných vyučujících. Často nemají oporu v metodikách, chybí jim proškolení a zároveň necítí, že by šlo o skutečnou prioritu.

David Šmahel, expert na digitální chování dětí, shrnul situaci v rozhovoru pro EDUin tak, že „ve školách i rodinách chybí vzdělávání v oblasti médií a digitálních technologií. (...) Taková výuka však v současnosti prakticky neexistuje. Bylo by proto důležité vytvořit jasnou koncepci, protože v Česku digitální a mediální vzdělávání stále postrádá ucelený rámec“.

Jednotlivci i organizace supluje stát. Ale jen tam, kam dosáhnou. Kdo se dnes v Česku opravdu věnuje mediální výchově? Hlavní tíhu práce nese v současné době akademická a nezisková sféra. Program Jeden svět na školách organizace Člověk v tísni nabízí školám už řadu let metodiky, pracovní listy i školení pro pedagogy. Vedle něj působí celá řada dalších iniciativ, například E-bezpečí, Digitální zdraví dětí, Zvol si info nebo Fakescape, které přinášejí vzdělávací obsah do škol, k rodičům i na sociální sítě.

Problém spočívá v tom, že tyto aktivity pouze supluje roli systému a dosáhnou jen k omezenému počtu škol a učitelů. Snadno se může stát, že často cílí stále na ty samé, protože ti, kteří by podporu v oblasti výuky mediální výchovy potřebovali nejvíce, o dostupných materiálech nevědí nebo nejsou motivováni se zapojit. Neexistuje žádný sjednocený postoj či oficiální dokument popisující strategii rozvoje mediální gramotnosti, jenž by propojil ty iniciativy a materiály, které už existují. Žádný rezort nemá tuto oblast systematicky na starost, odpovědnost je rozdělena mezi několik institucí, jež se do ní rozhodně nevrhají s velkým nadšením.

O to větší kontrast je patrný při srovnání s jinými evropskými zeměmi. Například ve Finsku je mediální gramotnost pevnou součástí výuky už od předškolního věku. Každoroční zpráva *Media Pluralism Monitor* opakovaně označuje finskou politiku v této oblasti za jednu z nejsilnějších v Evropě – a to nejen ve formálním vzdělávání, ale i v neformálních formách pro širší veřejnost. Průzkum *Mapping of Media Literacy Practice and Actions in EU-28* pak ukazuje, že Finsko patří mezi země s největším počtem existujících iniciativ v oblasti mediální výchovy. Na systémové úrovni zde působí KAVI (Národní audiovizuální institut), národní orgán pro mediální výchovu, který má zákonnou povinnost podporovat mediální gramotnost dětí a vytvářet pro ně bezpečné mediální prostředí.

Ve Francii je pak mediální výchova vnímána jako základní stavební kámen občanského vzdělávání.

Kritické myšlení, práce s informacemi a reflexe mediálního prostoru jsou chápány jako nástroje k udržení demokracie. Výuka proto začíná už v raném věku a je pevně ukotvena v kurikulárních dokumentech. Zároveň však francouzský prezident Emmanuel Macron v posledních měsících veřejně volá po zákazu sociálních médií pro děti mladší patnácti let kvůli vraždě školní vychovatelky nezletilým. „Takové restrikce dopadají na celou generaci dětí. To, že se stala tragédie, a proto teď musíme rychle přijímat zákazy, není správná cesta,“ míní novinář, pedagog a ekonom David Klimeš v podcastu Chyba systému.

Pouhé zákazy děti neochrání

Na to upozorňuje i Hana Friedlaenderová v publikaci *Vliv digitálních technologií na život dětí aneb Každodenní život digitálních domorodců*, v níž říká, že když děti tráví čas na digitálních zařízeních, není to automaticky důvodem k panice ani k plošným zákazům. Podobně varuje před zákazy i Tereza Kráčmarová z neziskové organizace Fakescape, která se mediálnímu vzdělávání věnuje dlouhodobě: „Když už slyším nějakou veřejnou debatu (o mediální výchově, pozn. red.), většinou se točí kolem toho, jestli dětem mobily zakázat, nebo ne. Jenže děti si k nim najdou cestu tak jako tak, jen se přesunou do méně bezpečných, neregulovaných prostor,“ upozorňuje. Situaci tak úplný zákaz používání mobilů ve škole může potenciálně i zhoršit.

Zároveň ale podotýká, že rizika v digitálním prostoru se zhoršují, a to rychle. „V posledních pěti letech se znovu objevují obsahy, které chvíli byly v útlumu, třeba ty, které podporují poruchy příjmu potravy, jako jsou anorexie, bulimie nebo ortorexie. Čím dál víc dětí se s nimi najednou setkává,“ dodává Kráčmarová. K tomu samozřejmě patří i jiná rizika, jako jsou predátoři, manipulace či nenávistný obsah.

O to důležitější je s dětmi o online obsahu, který konzumují, otevřeně mluvit už v mladším věku. Ne je strašit či soudit – pak bychom je mohli odradit od svěření se –, ale snažit se jim porozumět a bezpečně je navést. „Můžeme se jich ptát, co je na tom baví, proč hraje konkrétní hru, co sledují a co jim to dává,“ říká Kráčmarová.

Výzkumnice zabývající se vlivem digitálních technologií na děti Michaela Slussareff v rozhovoru pro Český rozhlas Plus upozorňuje, že motivace je pro děti velmi důležitá. „Může se stát, že rodič zakáže dítěti nějakou hru, ale ve škole ji hrají všichni. Dítě pak v ní nemá nahrané „body“ a je vyčleněné z kolektivu.“

Starší děti už lze vést k porozumění médiím jako takovým – k tomu, jak fungují, jak vznikají zprávy a jak je možné obsah kriticky vyhodnocovat. Česká televize například nabízí na Děčku populárně-naučné Pirátské vysílání nebo Alenku v říši GIFů, Český rozhlas Junior má pak sérii Dílna mladého novináře. Web Děti a média, který provozuje Rada pro rozhlasové a televizní vysílání, je určený spíše rodičům a shromažďuje doporučenou literaturu a odkazy. Jsou to cenné příklady z mnoha dalších dostupných nástrojů, bez strategické podpory ale zůstávají roztržštěné a nahodilé.

Je dobře, že se dnes tolik mluví o digitálních hrozbách, dezinformacích či dokonce zahraničních vlivech, které mohou na děti na internetu působit. Často nám ale uniká to hlavní: vybavit generaci, která právě vstupuje do online světa, komplexním souborem dovedností pro její budoucí učení. To bude stále více ovlivňováno technologiemi a – ať chceme, nebo ne – bude jiné než doposud. Děti zároveň potřebují pevnou loďku, na níž se naučí plout těmito rozbouřenými vodami. Pokud jim ji nedáme, budou se v nich plavit samy, bez kompasu.

<https://www.eduin.cz/clanky/digitalnimu-svetu-se-deti-nevyhnuou-skoly-ani-stat-na-to-nejsou-pripraven>
e